

જોગવાઈઓ અને અનામતો (Provisions and Reserves)

1. પ્રસ્તાવના	5. અનામત ભંડોળ
2. જોગવાઈનો અર્થ, લક્ષણો અને મહત્ત્વ	6. સામાન્ય અનામત અને જોગવાઈઓ વચ્ચે તફાવત
3. અનામતનો અર્થ, લક્ષણો અને મહત્ત્વ	7. સામાન્ય અનામત અને મૂડી અનામત વચ્ચે તફાવત
4. અનામતના પ્રકારો	— સ્વાધ્યાય

1. પ્રસ્તાવના (Introduction)

ધંધાકીય વ્યવહારો હિસાબી ચોપડે નોંધતી વખતે અને વાર્ષિક હિસાબો તૈયાર કરતી વખતે કેટલાક હિસાબી ખ્યાલો, સિદ્ધાંતો અને પ્રણાલિકાઓનું પાલન કરવામાં આવે છે. આ હિસાબી ખ્યાલો, સિદ્ધાંતો અને પ્રણાલિકાઓમાં પેઢીનું સાતત્ય એ પાયાની ધારણા છે. આ ધારણા મુજબ એવું અનુમાન કરવામાં આવે છે કે પેઢીનું અસ્તિત્વ લાંબા સમય સુધી ચાલુ રહેશે અને નજીકના ભવિષ્યમાં પેઢીનું વિસર્જન થશે નહિ કે ધંધાના વ્યવહારો મોટા પ્રમાણમાં ઘટાડવામાં આવશે નહિ. ધંધાકીય પેઢીના અસ્તિત્વને ટકાવી રાખવા માટે પેઢીની નાણાકીય સ્થિતિ મજબૂત હોવી અત્યંત આવશ્યક છે. આ માટે દર વર્ષે નફામાંથી કેટલીક રકમ જુદી ફાળવીને અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે, કે જેથી ભવિષ્યમાં પેઢી વિપરીત સંજોગો સામે ટકી શકે અને વિકાસ કરી શકે. આ હેતુને સિદ્ધ કરવા માટે ડહાપણ કે દૂરદર્શિતાના સિદ્ધાંતનો પણ હિસાબોમાં અમલ કરવામાં આવે છે. દૂરદર્શિતાના સિદ્ધાંત અનુસાર ભવિષ્યમાં થનાર ખર્ચ કે સંભવિત નુકસાન સામે અગાઉથી જ ધંધાની આવકમાંથી કેટલીક આવક જુદી રાખીને જોગવાઈ ખાતે લઈ જવામાં આવે છે. આમ, અનામત અને જોગવાઈઓ ધંધાની લાંબા ગાળાની નાણાકીય સધ્ધરતામાં વધારો કરે છે અને આકસ્મિકતાઓ સામે ધંધાનું રક્ષણ કરે છે. આ પ્રકરણમાં આપણે જોગવાઈઓ અને અનામતોનો વિગતવાર અભ્યાસ કરીશું.

2. જોગવાઈનો અર્થ, લક્ષણો અને મહત્ત્વ (Meaning, Characteristics and Importance of Provision)

(1) જોગવાઈનો અર્થ : જોગવાઈ એટલે ભવિષ્યની ઓળખી શકાય; પરંતુ જેની રકમ ચોક્કસ રીતે નક્કી ન કરી શકાય તેવી સંભવિત જવાબદારીઓ અદા કરવા માટે નફામાંથી અલગ ફાળવેલી રકમ. દા.ત., ઘસારાની જોગવાઈ, ઘાલખાધની જોગવાઈ, સમારકામ અને નવીનીકરણ માટે જોગવાઈ, કરવેરા માટે જોગવાઈ, પ્રોવિડન્ટ ફંડ, પેન્શન ફંડ, કામદાર નફાભાગ ભંડોળ, કર્મચારી મરજિયાત નિવૃત્તિ યોજના માટે જોગવાઈ વગેરે.

આમ, જોગવાઈ એ જવાબદારી કરતાં અલગ છે. જવાબદારીની રકમ ચૂકવવાની નક્કી છે અને ચોક્કસ છે. જ્યારે જોગવાઈ એ જેની રકમ ચોક્કસ રીતે નક્કી ન કરી શકાય તેવા સંભવિત ખર્ચ, નુકસાન કે જવાબદારી અદા કરવા માટે નફામાંથી અલગ ફાળવેલી રકમ છે.

જોગવાઈની હિસાબી નોંધ નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે :

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	નફા-નુકસાન ખાતે	ઉ		
	તે ઘાલખાધ અનામત ખાતે			
	તે ઘસારાની જોગવાઈ ખાતે			
	તે કરવેરાની જોગવાઈ ખાતે			

(2) જોગવાઈનાં લક્ષણો : જોગવાઈનાં લક્ષણો નીચે મુજબ છે :

- (i) જોગવાઈ એ નફા કે આવકમાંથી ચોક્કસ હેતુ માટે જુદી ફાળવેલી રકમ છે.
- (ii) જોગવાઈ એ જેની રકમ ચોક્કસ રીતે નક્કી ન કરી શકાય તેવા સંભવિત ખર્ચ, નુકસાન કે જવાબદારી અદા કરવા માટે નફામાંથી અલગ ફાળવેલી રકમ છે.
- (iii) જોગવાઈ એ નફા-નુકસાન ખાતામાંથી ફાળવવામાં આવે છે.

(3) જોગવાઈનું મહત્વ : જોગવાઈનું મહત્વ નીચે મુજબ છે :

- (i) જોગવાઈઓ જે-તે વર્ષના સંભવિત ખર્ચ, નુકસાન અને જવાબદારી માટે ઊભી કરવામાં આવે છે, તેથી આ બાબતો જે-તે વર્ષની ઊપજમાંથી જ ફાળવવામાં આવે છે, તેથી ધંધાનો સાચો નફો-નુકસાન જાણી શકાય છે.
- (ii) વર્ષ દરમિયાન થતા વ્યવહારની અસર ધંધાના ભવિષ્યના નાણાકીય દેખાવ પર ન પડે તે માટે જોગવાઈ જરૂરી છે.
- (iii) ભવિષ્યની નિશ્ચિત જવાબદારીને અમુક વર્ષો દરમિયાન જોગવાઈ કરીને સરખે ભાગે વહેંચી શકાય છે.
- (iv) જોગવાઈ કરવાથી પેઢીના સાતત્યના અનુમાન અને ડહાપણ કે દૂરદર્શિતાના સિદ્ધાંતનો અમલ કરી શકાય છે.
- (v) ભવિષ્યમાં મિલકતના મૂલ્યમાં થતા ઘટાડા માટે જોગવાઈ કરવામાં ન આવે તો ભવિષ્યમાં ધંધાની મૂડી ધોવાઈ જવાનું જોખમ ઊભું થાય છે, જે જોગવાઈ દ્વારા અટકાવી શકાય છે.
- (vi) કાયમી મિલકતનું ઉપયોગી આયુષ્ય પૂરું થતાં નવી મિલકત ખરીદવા માટે ભવિષ્યમાં જરૂર પડનાર ભંડોળ માટે મિલકતના વપરાશનાં વર્ષો દરમિયાન દર વર્ષે નફામાંથી જોગવાઈ કરી અમુક રકમ જુદી રાખવાથી નવી મિલકતની ખરીદી વખતે જરૂરી ભંડોળની વ્યવસ્થા કરવામાં સરળતા રહે છે.

3. અનામતનો અર્થ, લક્ષણો અને મહત્વ (Meaning, Characteristics and Importance of Reserve)

(1) અનામતનો અર્થ : ભવિષ્યમાં ધંધાની સધ્ધરતા વધારવા કે આકસ્મિક નુકસાન કે જવાબદારીને પહોંચી વળવા માટે નફામાંથી ફાળવેલી રકમને અનામત કહે છે. અનામત એ નફાની કે એકઠા થયેલ નફાની ફાળવણી છે અને નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતેથી ઊભું કરવામાં આવે છે. અનામત એ ચોક્કસ હેતુ માટે કે ધંધાની સધ્ધરતા માટે પણ હોઈ શકે. દા.ત., સામાન્ય અનામત, ડિવિડન્ડ સમતુલા ભંડોળ, કારીગર અકસ્માત વળતર ભંડોળ, ડિબેન્ચર પરતનિધિ, રોકાણ વધઘટ અનામત, મૂડી પરત અનામત વગેરે.

(2) અનામતનાં લક્ષણો : અનામતનાં લક્ષણો નીચે મુજબ છે :

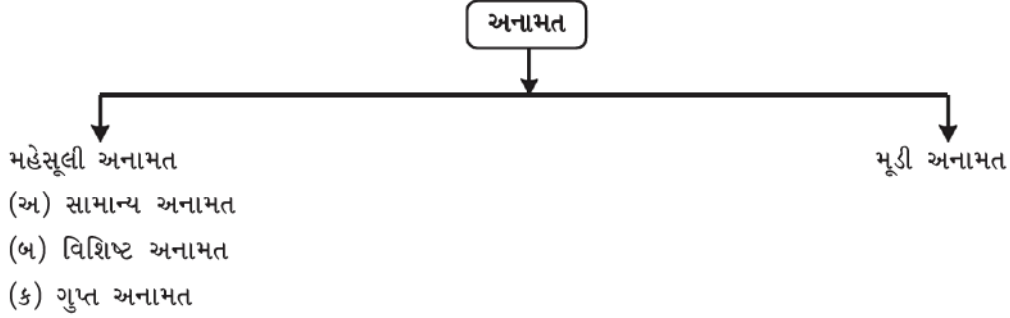
- (i) અનામત એ ધંધાની નાણાકીય સધ્ધરતા માટે, વિકાસ માટે કે આકસ્મિક જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા માટે ઊભું કરવામાં આવે છે.
- (ii) અનામત નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતામાંથી ઊભું કરવામાં આવે છે.
- (iii) કેટલીક અનામતો કાયદેસર રીતે ઊભી કરવી જરૂરી છે.

(3) અનામતનું મહત્વ : ધંધામાં અનામત ઊભું કરવાનું મહત્વ નીચે મુજબ છે :

- (i) ધંધાના વિસ્તરણ માટે જરૂરી ભંડોળ ધંધાના નફામાંથી જ મળી રહે છે, જેથી ધંધાના વિકાસ કે વિસ્તરણ માટે બહારથી નાણાં ઉછીના લેવાની કે માલિકે વધારાની મૂડી લાવવાની જરૂર પડતી નથી.
- (ii) નફામાંથી દર વર્ષે અમુક રકમ અનામત ખાતે લઈ જવાથી ધંધાની નાણાકીય સધ્ધરતામાં વધારો થાય છે.
- (iii) ધંધામાં પૂરતું અનામત હોય તો અનિશ્ચિત કે આકસ્મિક ખર્ચ કે નુકસાનને પહોંચી વળી શકાય છે.
- (iv) લાંબા ગાળાની જવાબદારીઓ ચૂકવવા માટે અનામતનો ઉપયોગ કરી શકાય છે.
- (v) અનામતનો ઉપયોગ કરીને કંપની વરસોવરસ ડિવિડન્ડ જાળવી રાખી શકે છે.
- (vi) કેટલીક કાયદાકીય જરૂરિયાતોનું પાલન કરવા માટે અનામત ઊભું કરવામાં આવે છે.

4. અનામતના પ્રકારો (Types of Reserves)

અનામતના મુખ્ય પ્રકારો નીચે મુજબ છે :

(1) **મહેસૂલી અનામત :** જે નફો માલના પરીદ-વેચાણ અને ધંધાની અન્ય નિયમિત પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવેલો હોય તેને મહેસૂલી નફા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ મહેસૂલી નફામાંથી જે અનામત ઊભું કરવામાં આવે તેને મહેસૂલી અનામત કહે છે. મહેસૂલી અનામત ધંધાની આર્થિક સધ્ધરતા વધારવા માટે ખૂબ જ ઉપયોગી છે તેમજ મહેસૂલી અનામતનો ઉપયોગ ધંધાના આકસ્મિક ખર્ચ કે નુકસાનની ચુકવણી માટે પણ કરી શકાય છે. મહેસૂલી અનામતને ત્રણ ભાગમાં વહેંચી શકાય, જેમકે સામાન્ય અનામત, વિશિષ્ટ અનામત અને ગુપ્ત અનામત.

(અ) **સામાન્ય અનામત :** સામાન્ય અનામત ઊભું કરવાનો હેતુ ધંધાની આર્થિક સધ્ધરતા વધારવાનો છે. તેનો કોઈ ચોક્કસ હેતુ હોતો નથી. તેથી ધંધાના કોઈ પણ આકસ્મિક ખર્ચ કે નુકસાન કે જવાબદારી અદા કરવા માટે, ડિવિડન્ડ વહેંચવા માટે, બોનસ શેર આપવા માટે તેમજ ધંધાના ભાવિ વિકાસ માટે સામાન્ય અનામતનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. આમ, સામાન્ય અનામત એ ધંધા માટે સંકટ સમયની સાંકળ સમાન છે. સામાન્ય અનામત નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતેથી ઊભું કરવામાં આવે છે, જેની હિસાબી નોંધ નીચે મુજબ થાય છે :

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતે તે સામાન્ય અનામત ખાતે	ઉ		

(બ) **વિશિષ્ટ અનામત :** જ્યારે કોઈ ચોક્કસ હેતુ માટે મહેસૂલી અનામત નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતેથી ઊભું કરવામાં આવે તેને વિશિષ્ટ અનામત કે ખાસ અનામત કહે છે. આ અનામત ઊભું કરવાનો હેતુ શેરહોલ્ડરોને ડિવિડન્ડ વહેંચવા માટે કરવાનો કે ડિબેન્ચરને પાકતી તારીખે પરત કરવા માટે જરૂરી રકમ એકત્ર કરવાનો કે રોકાણોની કિંમતમાં સંભવિત ઘટાડાનું નુકસાન ભરપાઈ કરવા માટે કે કોઈ કામદારને અકસ્માત વખતે વળતર આપવા માટેનો હોય છે. આમ, આ અનામત જે હેતુ માટે ઊભું કરવામાં આવે તે જ હેતુ માટે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. સૌથી અગત્યની બાબત એ છે કે જ્યારે અનામત જે હેતુ માટે ઊભું કરવામાં આવેલ હોય તે હેતુ પૂરો થતાં અનામતની બાકી સામાન્ય અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે.

વિશિષ્ટ અનામત ઊભું કરતી વખતે તેની હિસાબી નોંધ નીચે મુજબ થાય છે :

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતે તે ડિવિડન્ડ સમતુલા ભંડોળ ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત નિધિ ખાતે તે રોકાણ વધઘટ ભંડોળ ખાતે તે કારીગર અકસ્માત વળતર ભંડોળ ખાતે	ઉ		

વિશિષ્ટ અનામતનાં ઉદાહરણો નીચે મુજબ છે :

- (i) **ડિવિડન્ડ સમતુલા ભંડોળ :** આ અનામત ઊભું કરવાનો હેતુ જે વર્ષમાં શેરહોલ્ડરોને ડિવિડન્ડ વહેંચવા માટે નફો પૂરતો ન હોય તે વર્ષમાં કે ખોટના વર્ષમાં પણ ડિવિડન્ડ જાળવી રાખવાનો છે.
- (ii) **ડિબેન્ચર પરત અનામત કે ડિબેન્ચર પરત ભંડોળ કે ડિબેન્ચર પરત નિધિ :** ડિબેન્ચર એ કંપનીનું લાંબા ગાળાનું દેવું છે, જેની મુદત પૂરી થતાં તેનાં નાણાં પરત કરવા પડે છે. ડિબેન્ચર પરત નફામાંથી કરવાના આશયથી દર વર્ષે નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતેથી કેટલીક રકમ ડિબેન્ચર પરત નિધિ (અનામત) ખાતે લઈ જવામાં આવે છે અને ડિબેન્ચર પરત કર્યા બાદ ડિબેન્ચર પરત નિધિની બાકી સામાન્ય અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે.
- (iii) **રોકાણ વધઘટ ભંડોળ :** જ્યારે રોકાણોની બજારકિંમત ઘટી ગઈ હોય કે ઘટવાની શક્યતા હોય ત્યારે નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતેથી કેટલીક રકમ રોકાણ વધઘટ અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે. રોકાણો વેચ્યા બાદ રોકાણોની ખોટ આ અનામતમાંથી બાદ કરીને રોકાણ વધઘટ અનામતની બાકી સામાન્ય અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે.
- (iv) **કારીગર અકસ્માત વળતર અનામત કે કારીગર અકસ્માત વળતર ભંડોળ :** જ્યારે કોઈ કામદાર કે કર્મચારીને કામના સમય દરમિયાન ધંધાના સ્થળે અકસ્માતને કારણે ઈજા થાય તેવા સંજોગોમાં તેને વળતર આપવાના હેતુથી આ અનામત ઊભું કરવામાં આવે છે.
- (v) **સિંકીંગ ફંડ :** લાંબા ગાળાની કોઈ જવાબદારી ચૂકવવા માટે કે વ્યાજની નિયમિત ચુકવણી કરવા માટે કે કાયમી મિલકત ખરીદવા માટે નફાનો કેટલોક ભાગ જુદો રાખીને જે અનામત ઊભું કરવામાં આવે તેને સિંકીંગ ફંડ કહે છે. દા.ત., કાયમી મિલકત ખરીદવા માટે ઘસારા ફંડ, ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે ડિબેન્ચર પરત અનામત.

પાકા સરવૈયામાં નોંધ : સામાન્ય અનામત અને ખાસ અનામતો પાકા સરવૈયામાં જવાબદારી બાજુ અનામત અને વધારાના શીર્ષક હેઠળ દર્શાવવામાં આવે છે.

(ક) **ગુપ્ત અનામત :** ધંધાની આર્થિક સ્થિતિ સધર બનાવવા નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતામાં દર્શાવ્યા વગર ઊભું કરવામાં આવતા અનામતને ગુપ્ત અનામત કહેવામાં આવે છે. આમ, ગુપ્ત અનામત એ એવું અનામત છે, જેનું અસ્તિત્વ અને જેની રકમ પાકા સરવૈયામાં કે નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતામાં દર્શાવવામાં આવતી નથી. ગુપ્ત અનામતને આંતરિક અનામત પણ કહેવામાં આવે છે. ગુપ્ત અનામત નીચે મુજબ ઊભું કરી શકાય છે :

- (i) ઘસારાની જોગવાઈ વધારે કરીને
- (ii) આખર સ્ટોકનું મૂલ્ય ઓછું દર્શાવીને
- (iii) ઘાલખાધ અનામત અને આકસ્મિકતાઓ માટે જરૂર કરતાં વધારે જોગવાઈ કરીને
- (iv) મૂડી ખર્ચ નફા-નુકસાન ખાતે નોંધીને
- (v) સંશયિત દેવાને ખરેખર દેવાં તરીકે દર્શાવીને
- (vi) ખરેખર થયેલ ખર્ચ કરતાં વધારે દર્શાવીને

સામાન્ય રીતે અમુક અપવાદો સિવાય ગુપ્ત અનામત ઊભું કરી શકાય નહિ.

(2) **મૂડી અનામત :** જે અનામત, મૂડી નફામાંથી ઊભું થાય અને જેનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે ડિવિડન્ડ વહેંચવા માટે કરી ન શકાય તેવા અનામતને મૂડી અનામત કહેવામાં આવે છે.

મૂડી નફાનાં પ્રાપ્તિસ્થાનો નીચે મુજબ છે :

- (i) કાયમી મિલકત અને રોકાણો વેચતા મળેલ નફો
- (ii) કાયમી મિલકતના પુનઃમૂલ્યાંકનનો નફો
- (iii) કંપનીને શેર કે ડિબેન્ચર બહાર પડતાં મળેલ પ્રીમિયમ

- (iv) કંપનીના જપ્ત થયેલ શેર ફરી બહાર પાડવામાં આવ્યા બાદ શેર જપ્તીની બાકી રહેલ રકમ
- (v) કંપનીનો નોંધણી પહેલાંનો નફો
- (vi) પ્રેફરન્સ શેર પરત કરવા માટે ઊભું કરવામાં આવેલ મૂડી પરત અનામત
- (vii) ડિબેન્ચર વટાવથી પરત કરતાં થયેલ નફો

મૂડી અનામતનો ઉપયોગ :

મૂડી અનામતના કેટલાક ઉપયોગો નીચે દર્શાવેલ હેતુઓ માટે થઈ શકે છે :

- (i) કાયમી મિલકતના વેચાણની ખોટ માંડી વળવા માટે
- (ii) પાઘડી, પ્રાથમિક ખર્ચ, ડિબેન્ચર બહાર પાડવાનો વટાવ જેવી અદૃશ્ય અને અવાસ્તવિક મિલકતો માંડી વળવા માટે
- (iii) કંપનીના આર્ટિકલ્સ ઓફ એસોસિયેશનમાં જોગવાઈ હોય, તો બોનસ શેર આપવા માટે.

5. અનામત ભંડોળ (Reserve Fund)

સામાન્ય રીતે સામાન્ય અનામતની રકમ કાર્યશીલ મૂડી તરીકે ધંધામાં જ રહે છે; પરંતુ જો આ અનામતની રકમ ધંધાની બહારનાં રોકાણોમાં રોકવામાં આવે તો તેને અનામતભંડોળ કહે છે. આ રોકાણો સહેલાઈથી રોકડમાં રૂપાંતર કરી શકાય તેવી જામીનગીરીઓમાં કરવામાં આવે છે. કંપની ફક્ત નીચેના સંજોગોમાં જ ધંધાની બહાર જામીનગીરીઓમાં અનામતનું રોકાણ કરે છે :

- (i) જ્યારે ધંધામાં નફાકારક રીતે ભંડોળોનું રોકાણ શક્ય ન હોય
- (ii) જ્યારે ભવિષ્યમાં કોઈ ચોક્કસ તારીખે અમુક રકમની જરૂરિયાત હોય ત્યારે

6. સામાન્ય અનામત અને જોગવાઈઓ વચ્ચે તફાવત (Difference Between General Reserve and Provisions)

સામાન્ય અનામત અને જોગવાઈઓ વચ્ચેનો તફાવત નીચે મુજબ છે :

તફાવતના મુદ્દા	સામાન્ય અનામત	જોગવાઈઓ
હેતુ	સામાન્ય અનામત ઊભું કરવાનો હેતુ ધંધાની આર્થિક સધ્ધરતા વધારવાનો કે આકસ્મિક ખર્ચને પહોંચી વળવાનો છે.	ઓળખી શકાય તેવી સંભવિત જવાબદારીઓ કે નુકસાન અદા કરવાના ખાસ હેતુસર જોગવાઈ કરવામાં આવે છે. દા.ત., ઘસારાની જોગવાઈ, ઘાલખાધની જોગવાઈ
કયા ખાતેથી ફાળવણી	સામાન્ય અનામત નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતામાંથી ઊભું કરવામાં આવે છે.	નફા-નુકસાન ખાતામાંથી જોગવાઈ કરવામાં આવે છે.
ફરજિયાત કે મરજિયાત	હિસાબી વર્ષને અંતે નફો થાય તો જ સામાન્ય અનામતની ફાળવણી કરવામાં આવે છે જે મરજિયાત છે.	હિસાબી વર્ષને અંતે ખોટ થાય તો પણ જોગવાઈ કરવી ફરજિયાત છે.
ઉપયોગ	સામાન્ય અનામતનો ઉપયોગ કોઈ પણ હેતુ માટે કરી શકાય છે.	જે હેતુ માટે જોગવાઈ કરેલ હોય તે જ હેતુ માટે ઉપયોગ કરી શકાય છે.
રોકાણ	સામાન્ય અનામતનું ધંધામાં કે ધંધાની બહાર રોકાણ કરી શકાય છે.	જોગવાઈનું ધંધામાં કે ધંધાની બહાર રોકાણ કરી શકાતું નથી.

તફાવતના મુદ્દા	સામાન્ય અનામત	જોગવાઈઓ
ડિવિડન્ડ	સામાન્ય અનામતનો ઉપયોગ ડિવિડન્ડ વહેંચવા માટે કરી શકાય છે.	જોગવાઈનો ઉપયોગ ડિવિડન્ડ વહેંચવા માટે કરી શકાતો નથી.
હિસાબોમાં રજૂઆત	સામાન્ય અનામત પાકા સરવૈયામાં મૂડી અને દેવા બાજુ અનામત અને વધારાના શીર્ષક હેઠળ દર્શાવવામાં આવે છે.	જોગવાઈને પાકા સરવૈયામાં મૂડી અને દેવા બાજુ જોગવાઈના શીર્ષક હેઠળ દર્શાવવામાં આવે છે. મિલકત સામેની જોગવાઈ મિલકત બાજુ જેન્તે મિલકતમાંથી બાદ કરીને દર્શાવવામાં આવે છે.

7. સામાન્ય અનામત અને મૂડી અનામત વચ્ચે તફાવત (Difference Between General Reserve and Capital Reserve)

સામાન્ય અનામત અને મૂડી અનામત વચ્ચેનો તફાવત નીચે મુજબ છે :

તફાવતના મુદ્દા	સામાન્ય અનામત	મૂડી અનામત
ક્યા ખાતેથી ફાળવણી	સામાન્ય અનામત નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતામાંથી ઊભું કરવામાં આવે છે.	મૂડી અનામત એ ધંધાના મૂડી નફામાંથી ઉદ્ભવે છે. મૂડી નફાની રકમ મૂડી અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે.
ઉપયોગ	સામાન્ય અનામતનો ઉપયોગ કોઈ પણ હેતુ, જેમકે ધંધાના વિકાસ માટે કે ડિવિડન્ડ વહેંચવા માટે કે આકસ્મિક જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા માટે કરી શકાય છે.	મૂડી અનામતનો ઉપયોગ કાયમી મિલકતના વેચાણની કે પુનઃ મૂલ્યાંકનની ખોટ માંડી વાળવા માટે કે પાઘડી, પ્રાથમિક ખર્ચ, ડિબેન્ચર બહાર પાડવાનો વટાવ જેવી અદૃશ્ય અને અવાસ્તવિક મિલકતો માંડી વાળવા માટે કરી શકાય છે.
ડિવિડન્ડ	સામાન્ય અનામતનો ઉપયોગ ડિવિડન્ડ વહેંચવા માટે કરી શકાય છે.	સામાન્ય રીતે મૂડી અનામતનો ઉપયોગ ડિવિડન્ડ વહેંચવા માટે કરી શકાતો નથી. ફક્ત વિશિષ્ટ સંજોગોમાં ખાસ શરતોને આધીન મૂડી અનામતમાંથી ડિવિડન્ડ ચૂકવી શકાય છે.
બોનસ શેર	સામાન્ય અનામતનો ઉપયોગ શેરહોલ્ડરોને બોનસ શેર વહેંચવા માટે કરી શકાય છે.	સામાન્ય રીતે મૂડી અનામતનો ઉપયોગ બોનસ શેર વહેંચવા માટે કરી શકાતો નથી. કંપનીના આર્ટિકલ્સ ઓફ એસોસિયેશનમાં જોગવાઈ હોય, તો શરતોને આધીન બોનસ શેર આપવા માટે મૂડી અનામતનો ઉપયોગ કરી શકાય છે.

સ્વાધ્યાય

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

- (1) સામાન્ય અનામત ખાતું ઉધારીને ઊભું કરવામાં આવે છે.

(અ) નફા-નુકસાન ખાતું	(બ) નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતું
(ક) વેપાર ખાતું	(ડ) મૂડી ખાતું
- (2) જોગવાઈ ખાતામાંથી ઊભી કરવામાં આવે છે.

(અ) નફા-નુકસાન ખાતું	(બ) નફા-નુકસાન ફાળવણી ખાતું
(ક) વેપાર ખાતું	(ડ) મૂડી ખાતું

- (3) ખાતું અનામતનું રોકાણ ધંધાની બહાર કરેલ છે, તે દર્શાવે છે.
 (અ) સામાન્ય અનામત (બ) જોગવાઈ
 (ક) અનામત ભંડોળ (ડ) મૂડી અનામત
- (4) બાકીનો ઉપયોગ કંપની સામાન્ય રીતે રિવિઝન્ડ વહેંચવામાં કરી શકતી નથી.
 (અ) સામાન્ય અનામત (બ) જોગવાઈ
 (ક) અનામત ભંડોળ (ડ) મૂડી અનામત
- (5) ઊભું કરવું ધંધા માટે યોગ્ય નથી.
 (અ) સામાન્ય અનામત (બ) જોગવાઈ
 (ક) ગુપ્ત અનામત (ડ) મૂડી અનામત
2. નીચેના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં જવાબ લખો :
- (1) અનામતના પ્રકારો જણાવો.
 (2) અનામત ભંડોળ એટલે શું ?
 (3) ગુપ્ત અનામત એટલે શું ?
 (4) કાયમી મિલકતના વેચાણની ખોટ માંડી વાળવા માટે કયા અનામતનો ઉપયોગ થાય છે ?
 (5) મૂડીનફાનાં ચાર ઉદાહરણ આપો.
 (6) જોગવાઈનાં ચાર ઉદાહરણ આપો.
3. નીચે દર્શાવેલ રકમો નફામાંથી ફાળવવામાં આવી છે, તે અનામત છે કે જોગવાઈ તે જણાવો :
- (1) શકમંદ લેણાં અનામત (2) રિબેન્ડર પરત નિધિ
 (3) ઘસારા ભંડોળ (4) કામદાર અકસ્માત વળતર ભંડોળ
 (5) દેવાદાર વટાવ અનામત (6) રિવિઝન્ડ સમતુલા ભંડોળ
 (7) મૂડી અનામત (8) કામદાર નફાભાગ ભંડોળ
 (9) સામાન્ય અનામત (10) મૂડી પરત અનામત
4. નીચેના પ્રશ્નોના બે કે ત્રણ વાક્યમાં જવાબ આપો :
- (1) જોગવાઈ એટલે શું ?
 (2) જોગવાઈનાં લક્ષણો જણાવો.
 (3) જોગવાઈનું મહત્ત્વ શું છે ?
 (4) અનામતનો અર્થ આપો.
 (5) ધંધામાં અનામતનું મહત્ત્વ શું છે ?
5. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :
- (1) જોગવાઈનું મહત્ત્વ સ્પષ્ટ કરો.
 (2) ધંધામાં અનામત શા માટે ઊભું કરવામાં આવે છે ?
 (3) વિશિષ્ટ અનામત એટલે શું ? તેના પ્રકારો જણાવો.
 (4) ગુપ્ત અનામત કેવી રીતે ઊભું કરવામાં આવે છે ?
 (5) મૂડી અનામત એટલે શું ? તેના ઉપયોગો જણાવો.
6. તફાવત સ્પષ્ટ કરો :
- (1) સામાન્ય અનામત અને જોગવાઈઓ
 (2) સામાન્ય અનામત અને મૂડી અનામત

